

Програма

з української мови

на основі базової загальної середньої освіти
(9 класів)

для вступу до ДВНЗ

«Харківський коледж будівництва,
архітектури та дизайну»

ПРОГРАМНІ ВИМОГИ ЗА ТЕМАМИ

Тема 1. Фонетико

Фонетика як розділ мовознавчої науки про звуковий склад мови. Голосні й приголосні звуки. Приголосні тверді і м'які, дзвінкі й глухі. Позначення звуків мовлення на письмі. Алфавіт. Співвідношення звуків та букв. Звукове значення букв **я, ю, є, ї, ш**. Склад. Складоподіл. Наголос, наголошені й ненаголошені склади. Уподібнення приголосних звуків. Спрощення в групах приголосних. Найпоширеніші випадки чергування голосних і приголосних звуків. Основні випадки чергування **у-в, і-й**.

Тема 2. Лексикологія. Фразеологія

Лексикологія як учення про слово. Ознаки слова як мовної одиниці. Лексичне значення слова. Багатозначні та однозначні слова. Омоніми. Синоніми. Антоніми. Лексика української мови за походженням. Власне українська мова. Лексичні запозичення з інших мов. Загальноживані слова. Професійна, діалектична, розмовна лексика. Терміни. Лексика української мови з погляду активного й пасивного вживання. Застарілі та нові слова (неологізми). Нейтральна й емоційно забарвлена лексика. Поняття про стійкі сполуки слів і вирази.

Фразеологізми. Прикази, прислів'я, афоризми

Тема 3. Будова слова. Словотвір

Будова слова. Основа слова й закінчення. Значущі частини слова: корінь, префікс, суфікс, закінчення. Словотвір. Твірні основи при словотворенні. Основа похідна й непохідна. Основні способи словотворення в українській мові: префіксальний, префіксально - суфіксальний, суфіксальний, безсуфіксальний, складання слів або основ, перехід з однієї частини мови в іншу. Складні слова. Способи їх творення. Сполучні голосні [о], [е] у складних словах.

Тема 4. Морфологія. Орфографія

4.1. Іменник

Морфологія як розділ мовознавчої науки про частини мови. Іменник як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Іменники та загальні, істоти й неістоти. Рід іменників: чоловічий, жіночий, середній. Іменники спільного роду. Число іменників. Іменники, що вживаються в обох числових формах. Іменники, що мають лише форму однини або лише форму множини. Відмінки іменників. Відміни іменників: перша, друга, третя, четверта. Поділ іменників першої та другої відмін на групи. Особливості вживання та написання відмінкових форм. Букви - а (-я), - у(-ю), в закінчення іменників другої відміни. Відмінювання іменників, що мають лише форму множини. Невідмінювані іменники в українській мові. Написання і відмінювання чоловічих і жіночих імен по батькові.

4.2. Прикметник

Прикметник як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди прикметників за значенням: якісні, відносні та присвійні. Якісні прикметники. Ступені порівняння якісних прикметників : вищий і найвищий, способи їх творення (проста й складна форми). Зміни приголосних при творенні ступенів порівняння прикметників. Особливості відмінювання прикметників (тверда й м'яка групи).

4.3.Числівник.

Числівник як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди числівників за значенням: кількісні (на позначення цілих чисел, дробові, збірні) й порядкові. Групи числівників за будовою: прості, складні й складені. Типи відмінювання кількісних числівників:

1. один, одна;
2. два, три, чотири;
3. від п'яти до двадцяти, тридцять, п'ятдесят ... вісімдесят;
4. сорок, дев'яносто, сто;
5. двісті-дев'ятсот;
6. нуль, тисяча, мільйон, мільярд;
7. збірні;
8. дробові.

Порядкові числівники, особливості їх відмінювання.

4.4.Займенник

Займенник як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль.

Співвіднесеність займенників з іменниками, прикметниками й числівниками. Розряди займенників за значенням: особові, зворотний, присвійні, вказівні, означальні, відносні, неозначені, заперечені. Особливості їх відмінювання. Творення й правопис неозначених і заперечних займенників.

4.5.Дієслово

Дієслово як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Форми дієслова: дієвідмінювані, відмінювані (дієприкметник) і незмінні (інфінітив, дієприслівник, форми на - но, - то). Безособові дієслова. Види дієслів: доконаний і недоконаний. Творення видових форм. Часи дієслова: минулий, теперішній, майбутній. Способи дієслова: дійсний, умовний, наказовий. Творення форм умовного та наказового способів дієслів. Словозміна дієслів I та II дієвідміни. Особові та числові форми дієслів (теперішнього та майбутнього часу наказового способу). Родові та числові форми дієслів (минулого часу й умовного способу). Чергування приголосних в особових формах дієслів теперішнього та майбутнього часу.

Дієприкметник як особлива форма дієслова: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Активні та пасивні дієприкметники. Творення активних і пасивних дієприкметників теперішнього й минулого часу. Відмінювання дієприкметників. Дієприкметниковий зворот. Безособові форми на - но, - то.

Дієприслівник як особлива форма дієслова: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Дієприслівники доконаного й недоконаного виду, їх творення. Дієприслівниковий зворот.

4.6. Прислівник

Прислівник як частина мови: значення, морфологічні ознаки, синтаксична роль. Розряди прислівників за значенням. Ступені порівняння прислівників: вищий і найвищий. Зміни приголосних при творенні прислівників вищого та найвищого ступенів. Правопис прислівників на - о, - е, утворених від прикметників і дієприкметників. Написання прислівників разом і через дефіс.

4.7. Службові частини мови

Прийменник як службова частина мови. Групи прийменників за походженням : непохідні (первинні) й похідні (вторинні, утворені від інших слів). Групи прийменників за походженням: непохідні (первинні) й похідні (вторинні, утворені від інших слів). Групи прийменників за будовою: прості, складні й складені. Зв'язок прийменника з непрямыми відмінниками і іменниками.

Сполучник як службова частина мови. Групи сполучників за значенням і синтаксичною роллю: сурядні (єднальні, протиставні, розділові) й підрядні (часові, причинові, умовні, способу дії, мети, допустові, порівняльні, з'ясувальні, наслідкові). Групи сполучників за вживанням (одиничні, парні, повторювані) та за будовою (прості, складні, складені)

Частка як службова частина мови. Групи часток за значенням і вживанням: формотворчі, словотворчі, модальні.

4.8. Вигук

Вигук як частина мови. Групи вигуків за походженням: непохідні й похідні. Значення вигуків. Звуконаслідувальні слова.

Узагальнення, систематизація, контрольна перевірка знань, навичок слухачів із пройдених розділів курсу.

Тема 5. Синтаксис

5.1. Словосполучення

Завдання синтаксису . Словосполучення й речення як основні одиниці синтаксису. Підрядний і сурядний зв'язок між словами й частинами складного речення. Головне й залежне слово в словосполученні. Типи словосполучень за морфологічним вираженням головного слова. Словосполучення непоширені й поширені.

5.2. Речення

Речення як основна синтаксична одиниця. Граматична основа речення. Порядок слів у реченні. Види речень у сучасній українській мові: за метою висловлювання (розповідні, питальні й спонукальні); за емоційним забарвленням (окличні й неокличні); за будовою (прості й складні); за складом граматичної основи (двоскладні й односкладні); за наявністю або відсутністю другорядних членів (непоширені й поширені); за наявністю необхідних членів речення (повні й неповні); за наявністю чи відсутністю ускладнювальних засобів (однорідних членів речення, вставних слів, словосполучень, речень, відокремлених членів речення, звертання).

5.2.1. Просте двоскладне речення

Підмет і присудок як головні члени двоскладного речення. Особливості узгодження присудка з підметом. Способи вираження підмета. Типи присудків: простий і складений (іменний і дієслівний). Способи їх вираження.

5.2.2. Другорядні члени речення у двоскладному й односкладному реченні.

Означення узгоджене й неузгоджене. Прикладка як різновид означення. Додаток. Типи обставин за значенням. Способи виражень означень, додатків, обставин. Порівняльний зворот. Функції порівняльного звороту в реченні (обставина способу дії, присудок).

5.2.3. Односкладні речення.

Граматична основа односкладного речення. Типи односкладних речень за способом вираження та значення головного члена: односкладні речення з головним членом у формі присудка (означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові, безособові) та односкладні речення з головним членом у формі підмета (називні). Способи вираження головних членів односкладних речень. Розділові знаки в односкладному реченні.

5.2.4. Речення з однорідними членами.

Узагальнюючі слова в реченнях з однорідними членами. Речення зі звертаннями. Звертання непоширені й поширені. Речення зі вставними словами, словосполученнями, реченнями, їх значення. Речення з відокремленими членами. Відокремлені означення, приклади - непоширені й поширені. Відокремлені додатки, обставини. Відокремлені уточнювальні члени речення. Розділові знаки в реченні з однорідними членами.

5.2.5. Складне речення.

Ознаки складного речення. Засоби зв'язку простих речень у складному:

1. інтонація й сполучники або сполучні слова;
2. інтонація;

Типи складних речень за способом зв'язку їх частин: сполучникові й безсполучникові. Сурядний і підрядний зв'язок між частинами речення.

5.2.5.1.1 Складносурядне речення.

Єднальні, протиставні та розділові сполучення в складносурядному реченні. Сміслові зв'язки між частинами складносурядного речення. Розділові знаки в складносурядному реченні.

5.2.5.2. Складнопідрядне речення.

Складнопідрядне речення, його будова . Головне й підрядне речення. Підрядні сполучники й сполучні слова як засоби зв'язку у складнопідрядному реченні. Основні види підрядних речень: означальні, з'ясувальні, обставинні (місця, часу, способу дії та ступеня, порівняльні, причинні, наслідкові, мети, умовні, допустові). Складнопідрядні речення з кількома підрядними, їх типи за характером зв'язку між частинами.

1. Складнопідрядні речення з послідовною підрядністю.
2. Складнопідрядні речення з однорідною підрядністю.
3. Складнопідрядні речення з неоднорідною підрядністю.

5.2.5.3. Безсполучникове складне речення.

Типи безсполучникових складних речень за характером смислових відношень між складовими частинами-реченнями:

1. З однорідними частинами-реченнями (рівноправними).
2. З неоднорідними частинами (пояснюваною і пояснювальною).

Розділові знаки в безсполучниковому складному реченні.

5.2.5.4. Складні речення з різними видами сполучникового та безсполучникового зв'язку.

Складні речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку.

5.3. Способи відтворення чужого мовлення.

Пряма й непряма мова. Речення з прямою мовою. Слова автора. Заміна прямої мови непрямою.

Цитата як різновид прямої мови. Діалог.

Тема 6. Стилїстика

Стилї мовлення (розмовний, науковий, художній, офіційно- діловий, публіцистичний), їх основні ознаки, функції.

Критерії оцінювання знань і вмінь абітурієнтів при написанні диктанту під час вступу до Харківського коледжу будівництва, архітектури і дизайну

Для диктантів треба використовувати тексти, які відповідали б нормам сучасної літературної мови, були доступні абітурієнтам за змістом.

Обсяг диктантів:

- 180-190 слів (на базі 9 класів);
- 190-200 слів (на базі 11 класів).

Оцінювання диктантів

Орфографічні та пунктуаційні помилки оцінюються однаково. Кожне порушення орфографічних або пунктуаційних правил вважається помилкою.

Пунктуаційними помилками вважається:

- пропуск потрібного розділового знака;
- постановка зайвого знака;
- не виправдана пунктуаційними правилами заміна одного знака іншим;
- випадок, коли замість одного знака поставлений інший;
- неправильна послідовність постановки розділових знаків при їх сполученні;
  - перенос знака в інший рядок;
  - у випадку, коли синтаксична одиниця відокремлюється з обох боків, отже, розділові знаки виступають як парні, то пропуск як одного, так і двох знаків вважається однією помилкою, бо в даному випадку маємо справу з одним правилом, яке стосується однієї і тієї ж синтаксичної структури;
    - відокремлюючі знаки одиничні, але вони можуть повторюватись. Скільки цих знаків пропущено – стільки й помилок. Наприклад, пропуск кількох ком між однорідними членами речення є кількома однотипними пунктуаційними помилками.

При оцінюванні диктантів важливо також враховувати характер помилки. Потрібно розрізнити «грубі» й «негрубі» помилки. Неправильне написання основних орфограм – «грубі» помилки. «Негрубі» помилки, тобто такі, які не мають істотного значення для характеристики грамотності, повторювані та однотипні помилки.

Під час підрахування помилок дві негрубі вважають за одну. Одна негруба помилка не враховується.

До негрубих належать такі помилки:

- у винятках з усіх правил;
- у написанні великої літери у складних власних найменуваннях;
- у випадках написання разом і окремо префіксів у прислівниках, утворених від іменників з прийменниками;
  - у випадках, що вимагають розрізнення «не» і «ні» (у сполученнях «не хто інший, як...», «не що інше як...», «ніхто інший не...», «ніщо інше не...»);
  - при заміні українських букв російськими.

Пропуски, зміни, недописування букв (рідше цілих складів) вважати орфографічними помилками.

Повторюваними вважаються орфографічні помилки в одному й тому ж слові, яке вживається декілька разів. При підрахуванні ці помилки (скільки б їх не було) вважаються за одну.

Однотипними вважаються помилки на одне й те ж правило. Перші три однотипні помилки вважаються за одну, кожна наступна подібна помилка враховується як самостійна.

Якщо в тексті роботи абітурієнт зробив 5 виправлень (закреслень, виправлення неправильного написання на правильне), оцінка знижується на один бал, проте таке зниження не повинно привести до незадовільної оцінки.

Якщо в роботі немає помилок, але є три і більше виправлень, то відмінна оцінка не виставляється.

Згідно з діючими нормами оцінювання знань і вмінь абітурієнтів з української мови диктант оцінюється, виходячи з таких критеріїв:

Оцінка	Кількість допустимих помилок
«11» (одинадцять)	0
«10» (десять)	1 (негруба)
«9» (дев'ять)	2
«8» (вісім)	3
«7» (сім)	4
«6» (шість)	5-6
«5» (п'ять)	7-8
«4» (чотири)	9-10
«3» (три)	11-12
«2» (два)	13-14
«1» (один)	15-16 і більше

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Конституція України.
2. Орфографічний словник української мови. К. 1999.
3. Український правопис. - К., 1993.
4. Коваль А.П. Культура української мови. -К., 1996.
5. Кучеренко Н.М. Сучасна українська літературна мова: Збірник вправ. - К., 1982.
6. Козачук Г.О. Українська мова - для абітурієнтів. - К., 1995.
7. Українська мова в таблицях: довідник, Лобода В.В., Скуратівський В.Л., – К., 1993.

Додаткова:

1. Антонечко-Давидович Б.Д. Як ми говоримо. -К., 1994.
2. Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови: Навчальний посібник, - Л., 1995.
3. Головащук С.І. Словник-довідник з правопису та слововживання. -К.,1989.
4. Головащук С.І. Складні випадки наголошення. Словник-довідник, - К.,1995.
5. Ладоня В.О. Українська мова. Посібник для підготовки молодших спеціалістів вищих навчальних закладів. К.: Вища школа, 2001.
6. Юшук І.П. Українська мова. Практикум з правопису української мови. -К.: Освіта, 2007.